

رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی و نقش کتابخانه‌های دانشگاه در رفع نیازهای اطلاعاتی آنان

خدایچه مدنی *

بابک علیادونیقی **

چکیده: اهداف مورد نظر در اجرای این پژوهش شناسایی مجراها و روش‌های دستیابی، شناسایی انواع مدارک و منابع، شناسایی ویژگی‌های فردی و شغلی و تعیین نقش اهمیت کتابخانه و مراکز اطلاع‌رسانی در رفع نیازهای اطلاعاتی اساتید و تعیین موانع و مشکلات اعضای هیأت علمی در فرآیند دستیابی به اطلاعات می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش تمامی اعضای هیأت علمی واحد رودهن است و برای نمونه‌گیری با توجه به محدودیت جامعه آماری براساس اطلاعات معاونت پژوهشی واحد، فهرستی از همه اعضای هیأت علمی شاغل به صورت تمام وقت و نیمه وقت در اختیار قرار گرفت. ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه‌هایی است که حاوی ۲۱ سؤال باز و بسته بوده که بر مبنای پرسش‌های اساسی پژوهشی طراحی و تنظیم شده است. واژه‌های کلیدی: رفتار اطلاع‌یابی، اعضای هیأت علمی، کتابخانه‌های دانشگاهی، دانشگاه آزاد اسلامی، نیازهای اطلاعاتی.

مقدمه

از آغاز تمدن بشری، اطلاعات و استفاده از آن یکی از مسائل مهم به شمار می‌آمده است. اطلاعات، پدیده‌ای بسیار پیچیده و گسترده است که تصمیم‌گیری ما را تحت تأثیر قرار می‌دهد (حری، ۱۳۷۲). وجود و تولید حجم زیادی از اطلاعات در زمینه‌های گوناگون، دوران کنونی را به «عصر اطلاعات» تبدیل کرده و پدیده‌ای به نام «انفجار اطلاعات» را به وجود آورده است که یکی از مهم‌ترین مسائل این دوران، توزیع اطلاعات بر اساس نیازهای واقعی استفاده‌کنندگان و توانایی استفاده از آن می‌باشد.

* عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن Shmadany@sympatico.com

** عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن Babakolia@gmail.com

با توجه به حجم فزاینده اطلاعات و تنوع آن، روش‌های مختلفی برای دستیابی سریع‌تر به اطلاعات وجود دارد که مسأله مورد نظر این پژوهش، یافتن این روش‌ها و کارآیی هر یک از آنهاست. در این پژوهش سعی شده است تا کیفیت و چگونگی رفتار اطلاع‌یابی در جامعه مورد پژوهش، بررسی شود و نقش عناصر زمینه‌ساز برای دستیابی به وضعیت مطلوب رفتار اطلاع‌یابی آنان روشن گردد. در این راستا لازم است تا نیازمندی به اطلاعات علمی، منابع اطلاعاتی مورد نظر و موارد استفاده آنها، کانال‌ها و الگوهای دستیابی به اطلاعات علمی و اولویت بندی آنها، مورد بررسی قرار گیرد.

از آنجا که یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های فکری اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها دسترسی به اطلاعات روزآمد و متناسب با نیازهای اطلاعاتی آنان و نیز متناسب با گرایش‌های تحصیلی و رشته‌های آموزشی مورد نظر آنهاست. لذا وظیفه کتابداران و کتابخانه‌ها به عنوان اشاعه‌دهندگان دانش آن است که این نیازها را شناسایی و در جهت ارضای آن گام بردارند. ضرورت انجام پژوهش‌هایی از این دست در شناسایی این نیازها و نیز هدف‌ها، انواع منابع اطلاعاتی مورد نیاز، روش‌ها، ابزارها و نیز شناسایی موانع دستیابی به اطلاعات توسط اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها الزامی است.

هدف اصلی پژوهش حاضر، کشف، بررسی و تعیین رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن است.

همچنین اهداف ویژه پژوهش به قرار زیر می‌باشند:

- تعیین مجراها و روش‌های دستیابی اعضای هیأت علمی به اطلاعات مورد نیاز.
- تعیین انواع مدارک، منابع و مراکز اطلاعاتی مورد درخواست اعضای هیأت علمی.
- تعیین ویژگی‌های فردی، شغلی و مطالعاتی اعضای هیأت علمی مورد پژوهش.
- تعیین نقش و اهمیت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی در رفع نیازهای اطلاعاتی جامعه مورد نظر.
- تعیین موانع و مشکلات اعضای هیأت علمی در فرآیند دستیابی به اطلاعات.

فواید مورد انتظار از اجرای این پژوهش آن است که چون کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی نقش مهمی در ارائه اطلاعات مورد نیاز متخصصان بر عهده دارند. لذا در صورتی که شناخت کاملی از مراجعان، روش‌های اطلاع‌یابی و منابع مورد نیاز آنها داشته باشند می‌توانند با تصمیم‌گیری‌های درست، از صرف بودجه‌های غیرضروری بکاهند و همچنین در رفع کاستی‌های

احتمالی موجود، اصلاح روش‌ها و خدمات اطلاعاتی، ارائه الگوی مناسب برای برنامه‌ریزی و خط‌مشی مجموعه‌سازی، بهبود مجراهای دستیابی به اطلاعات و در نهایت به ارتقای سطح کیفی خدمات آموزشی و پژوهشی کمک نمایند.

سابقه پژوهش در زمینه مطالعه منابع اطلاعاتی و رفتار اطلاع‌یابی متخصصان، پژوهشگران و دانشمندان به اواخر دهه ۱۹۴۰ برمی‌گردد. (شوهام^۱، ۱۹۹۸) می‌گوید اولین تحقیقی که در زمینه مطالعه منابع اطلاعاتی صورت گرفته است، تحقیقی است که برنال^۲ انجام داده است. شوهام اظهار می‌دارد که تا دهه ۱۹۵۰ مطالعه دیگری در این زمینه انجام نشده است و عملاً بررسی رفتار اطلاع‌یابی پس از آزمایش‌هایی که طی دهه ۱۹۵۰ در مؤسسه فن‌آوری کرانفیلد^۳ انجام شد، آغاز شده است و از آن زمان تاکنون افراد زیادی روی جنبه‌های مختلف رفتار اطلاع‌یابی تحقیق کرده‌اند.

(دیانی، ۱۳۶۵) پژوهشی درخصوص روش‌های کسب و اشاعه اطلاعات علمی توسط اعضای هیأت علمی دانشکده کشاورزی دانشگاه شهید چمران اهواز انجام داد که اطلاعات از طریق پرسش‌نامه جمع‌آوری گردید. نتایج حاصل نشان داد که کتب غیر فارسی بیش از سایر منابع مورد استفاده قرار گرفته‌اند؛ کتابخانه شخصی بیش از سایر مراجع و مراکز کاربرد داشته است؛ ۸۰ درصد پاسخ دهندگان به عدم توانایی کتابخانه در تهیه و دسترسی مواد مورد نیاز مطالعاتی اشاره کرده‌اند.

(اسدی کرگانی، ۱۳۶۶) در پژوهشی پنج گروه از کارشناسان امور بهزیستی را مورد مطالعه قرار داد. اطلاعات لازم از طریق پرسش‌نامه جمع‌آوری گردید. نتایج حاصل نشان می‌دهد که کتابخانه شخصی بیش از سایر موارد کاربرد داشته است؛ مراجعه به کتابخانه‌ها کمتر صورت می‌گرفت؛ نیاز کارشناسان امور بهزیستی بیشتر به منابع و مدارک تخصصی بوده است؛ کتاب نسبت به سایر منابع در درجه اول اهمیت قرار دارد؛ برای رفع مشکلات پیشنهاد شد که کتابدار مرجع استخدام شود؛ سرویس امانت بین کتابخانه‌ای گسترش یابد و لیست منابع مطالعاتی درخواستی از طرف کارشناسان امور بهزیستی تهیه گردد.

(افشارزنجانی، ۱۳۶۶) پژوهشی درخصوص روش‌های کسب اطلاعات تخصصی اعضای هیأت علمی مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی انجام داد. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که بیشترین مراجعه به کتابخانه مرکزی آن مؤسسه بوده، بعد از آن به ترتیب کتابخانه مرکزی دانشگاه

1- Shoham

2- Bernal

3- Cranfield Institute of Technology

تهران و کتابخانه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، بیشترین مراجعه را داشته است؛ کتابخانه شخصی از اهمیت و جایگاه خاصی برخوردار بوده است؛ موانع عمده در دستیابی به اطلاعات؛ عدم ارتباط کتابخانه‌ها با مرکز بین المللی؛ عدم آشنایی با زبان‌های خارجی و آشنا نبودن اعضای هیأت علمی با نشریات مهم زمینه موضوعی خودشان عنوان شده است.

(حاجبی، ۱۳۷۲) پژوهشی را با هدف تعیین میزان آگاهی پژوهشگران علوم پزشکی از منابع اطلاعاتی انجام داد. در این پژوهش با استفاده از پرسش‌نامه و جستجوی اطلاعات از سیستم مدلاین^۱ و فهرست منابع و مآخذ مقالات، اطلاعات جمع‌آوری شده است. نتایج حاصل نشان داد که: پژوهشگران به ندرت جستجوی کامل موضوعی را انجام داده‌اند «در جستجوی اطلاعات از همکاران خود بیش از کتابداران کمک می‌گیرند؛ اغلب جامعه مورد بررسی با ابزارهای کتابشناختی مانند: چکیده‌نامه‌ها و کتابنامه‌ها و نمایه‌نامه‌ها آشنایی ندارند؛ از پایگاه‌های اطلاعاتی بسیار کم استفاده می‌شود. برخی از موانع دستیابی به منابع مورد نیاز عبارت بودند از: آشنا نبودن پژوهشگران با منابع اطلاعات جدید؛ مشکلات و کمبود وقت؛ عدم همکاری کتابدار با پژوهشگران؛ کمبود منابع اطلاعاتی به زبان فارسی؛ محدودیت ساعت کار کتابخانه.

(دیلمقانی، ۱۳۷۵) مطالعه‌ای تحت عنوان بررسی رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی گروه مهندسی مکانیک در کسب اطلاعات تخصصی در پنج دانشگاه شهر تهران انجام داد. روش این پژوهش پیمایشی و اطلاعات لازم به وسیله پرسش‌نامه جمع‌آوری شده است. نتایج نشان می‌دهد؛ بیشترین انگیزه اعضای هیأت علمی از جستجوی اطلاعات، روزآمد کردن اطلاعات تخصصی و افزایش مطلوبیت تدریس بوده است: اساتیدی که دارای مدرک دکتری و بالاتر بودند نسبت به سایر افراد انگیزه بیشتری برای تهیه و انتشار مطالب علمی داشته‌اند؛ بیشترین اطلاعات مورد جستجوی آنها، نتایج تحقیقات تجربی و اخبار اطلاعات علمی و فنی است و بیشترین منبع مورد استفاده کتاب و نشریات ادواری بوده است؛ مهم‌ترین مجاری غیر رسمی مورد استفاده اساتید دکتری و فوق دکتری را حضور در گردهمایی‌های علمی داخلی، تماس با همکاران داخل کشور و نیز حضور در گردهمایی‌های علمی و فنی خارج از کشور تشکیل داده است؛ بیش از ۳۰ درصد اساتید از پایگاه‌های کامپیوتری به منظور جستجوی اطلاعات استفاده می‌کرده‌اند؛ ۷۸ درصد آنها برای جمع‌آوری اطلاعات از دیگران کمک می‌گیرند و در این میان کتابداران نقش کمی را در جستجوی اطلاعات به عهده داشته‌اند؛ ۸۰ درصد اساتید، کتابخانه را دارای ارزش زیاد در منابع

1- Medline

اطلاعاتی دانسته‌اند؛ ۸۳ درصد در امر دستیابی به منابع دچار مشکلاتی هستند که مهم‌ترین عامل را موجود نبودن منبع در کتابخانه مورد نظر و به موقع نرسیدن اطلاعات ذکر کرده‌اند.

(شوهم، ۱۹۹۸) عناصر اصلی رفتار اطلاعی‌یابی یعنی نیازها و روش‌های دستیابی محققان به اطلاعات و منابع اطلاعاتی را مورد بررسی قرار داد. اطلاعات لازم از طریق پرسش‌نامه‌هایی که بین اعضای هیأت علمی در دانشگاه اسرائیل توزیع شد، گردآوری گردید. نتایج تحقیق نشان داد که اطلاعات دستخوش تغییر نشده است. هنوز نشریات حرفه‌ای هر رشته با ۹۲ درصد مهم‌ترین ابزار دسترسی به اطلاعات است و تک‌نگاشت‌ها نیز با ۸۵/۴ درصد دومین منبع مهم اطلاعاتی به شمار می‌روند. از مهم‌ترین روش‌های غیر رسمی کسب اطلاعات، به مراجعه و مشورت با همکاران اشاره شده است. در ضمن بر نقش و اهمیت همایش‌ها و گردهمایی‌ها نیز تأکید شده است. به‌طور کلی جامعه مورد بررسی وی از منابع رایانه‌ای و گروه‌های بحث در اینترنت به ندرت استفاده می‌کنند و در بین گروه‌های مختلف، محققان علوم اجتماعی از منابع رایانه‌ای بیشترین استفاده را به عمل می‌آورند.

(بیت چتترل^۱ و وارد^۲، ۱۹۸۹) درخصوص رفتار اطلاع‌یابی دانشمندان رشته زمین‌شناسی مطالعه‌ای انجام دادند. نتایج حاصل نشان داد که نشریات ادواری و تماس‌های شخصی از اهمیت بسیار زیادی برخوردار بوده است؛ علاقه کمتری در جستجوی شخصی اطلاعات داشته‌اند؛ ضرورت آموزش خدمات اطلاع‌رسانی و روش‌های جستجوی اطلاعات احساس می‌شد؛ اختلاف الگوی جستجوی اطلاعات آنها بسته به حرفه، فرصت و محدوده زمانی و مسایل ناشی از فشار کار متفاوت است. دلایل عدم کسب منابع کمبود زمان کافی برای جستجوی اطلاعات؛ دیرکرد منابع؛ کیفیت اطلاعات؛ مشکل بازیابی مفاهیم زمین‌شناسی؛ مشکلات مربوط به اشاعه اطلاعات؛ زبان غیر از انگلیسی برخی از متون.

(الیس کوکس^۳ و هال^۴، ۱۹۹۳) همچنین مطالعه‌ای به نام مقایسه الگوهای اطلاع‌یابی محققان در رشته‌های علوم اجتماعی و فیزیک انجام دادند که هدف آن استخراج الگوهای اطلاع‌یابی آنها بود. نتایج حاصل نشان داد که اختلاف اساسی بین رفتار اطلاع‌یابی گروه‌ها وجود ندارد و هر دو گروه فعالیت‌های مشابه و منابع مشابهی را به کار می‌برند؛ در واقع اختلاف اساسی بین الگوهای جستجوی اطلاعات گروه‌ها وجود ندارد.

1- Bitchetler
4- Hall

2- Ward

3- Ellis

بررسی سابقه تحقیق در زمینه رفتار اطلاع‌یابی نشان می‌دهد که کتابخانه از اهمیت زیادی در دسترسی به اطلاعات برخوردار بوده و کمیت و کیفیت مجموعه کتابخانه‌ها در فرآیند رفتار اطلاع‌یابی افراد نقش مهمی داشته است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع تحقیقات کاربردی است که نتایج آن می‌تواند در بین جامعه این پژوهش که از ۳۵۰ نفر از اعضای هیأت علمی واحد رودهن متشکل شده است، مورد استفاده باشد. در این پژوهش با استفاده از روش تحقیق پیمایشی با نگرش تحلیلی، رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد واحد رودهن مورد بررسی قرار گرفته است. قبل از توزیع پرسش‌نامه برای اطمینان از روایی تحقیق آن را توسط تعدادی از اعضای هیأت علمی دانشگاه که در زمینه موضوع این پژوهش صاحب تخصص بوده‌اند مورد بررسی قرار داده‌ایم.

جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری این پژوهش شامل تمامی اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن است. (۳۵۰ نفر تا پایان سال ۱۳۸۳)، که دارای مدارک تحصیلی کارشناسی ارشد و دکترا در سطوح دانشگاهی مربی، استادیار، دانشیار و استادی به فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی اشتغال دارند.

در این پژوهش به دلیل محدودیت جامعه آماری، روش نمونه‌گیری و یا سرشماری خاصی انجام نشد، زیرا $N = S$ بوده است. بنابراین براساس اطلاعات موجود در معاونت پژوهشی واحد رودهن توانستیم جامعه آماری مورد پژوهش را شناسایی کنیم.

روش و ابزارهای گردآوری داده‌ها

در این پژوهش گردآوری داده‌ها با استفاده از پرسش‌نامه انجام می‌شود. بعد از ارسال و دریافت پرسش‌نامه‌ها، داده‌های مربوطه استخراج و با استفاده از جداول آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. همچنین برای تکمیل داده‌های پرسش‌نامه‌ها از مصاحبه با تعدادی از اعضای هیأت علمی نیز استفاده شده است.

داده‌های مورد نیاز از طریق پرسش‌نامه‌ای که حاوی ۲۱ سؤال باز و بسته و بر مبنای پرسش‌های اساسی پژوهش طراحی و تنظیم گردیده، گردآوری شده است. برای توزیع پرسش‌نامه، با هماهنگی معاونت محترم پژوهشی، لیست اسامی اعضای هیأت علمی دریافت شد و سپس نسبت به توزیع پرسش‌نامه، و پس از مهلت مقرر نسبت به جمع‌آوری آن اقدام شد.

یافته‌ها

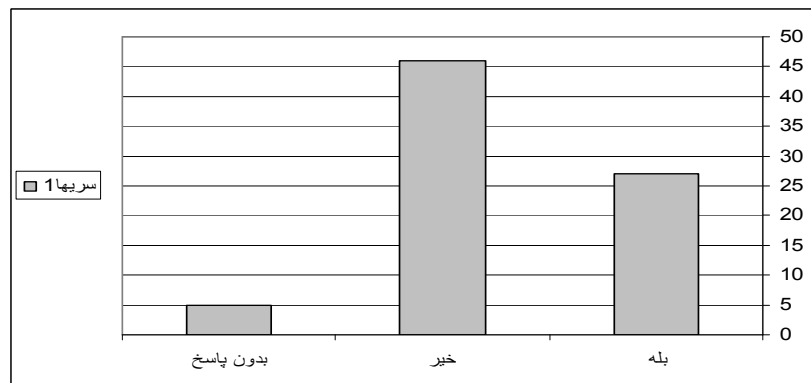
پس از جمع‌آوری داده‌ها از طریق پرسش‌نامه از گروه‌های آموزشی و دسته‌بندی آنها، تجزیه و تحلیل یافته‌ها بدون تفکیک گروه‌های آموزشی انجام شد و نقطه نظرات یکایک جامعه آماری، مورد نظر قرار گرفت. از مجموع ۳۵۰ پرسش‌نامه ارسالی، ۷۸ پرسش‌نامه توسط اعضای هیأت علمی تکمیل و عودت داده شد که این تعداد معادل ۲۲/۳٪ کل پرسش‌نامه‌های ارسالی را تشکیل می‌دهد. در این میان گروه کتابداری با تکمیل ۱۰ پرسش‌نامه معادل ۱۲/۸٪ از کل پرسش‌نامه‌های تکمیل شده بیشترین تعداد را در میان گروه به خود اختصاص داده است.

از مجموع کل پاسخگویان ۶۶/۷٪ را مردان و ۳۳/۳٪ را زنان تشکیل می‌دهند که ۲۴/۴٪ دارای مدرک تحصیلی دکتری و ۷۵/۶٪ دارای مدرک کارشناسی ارشد می‌باشند. در این میان ۷۶/۹٪ پاسخگویان دارای مرتبه علمی مربی، ۱۷/۹٪ استادیاری و ۵/۱٪ دانشیار می‌باشند. لازم به یادآوری است از میان ۷۸ نفر کل پاسخگویان هیچ یک دارای مرتبه استادی نبوده‌اند.

۸۳/۳٪ از جامعه مورد پژوهش مطرح کرده‌اند که با نحوه استفاده از کتابخانه آشنایی دارند و می‌توانند از کتابخانه استفاده کنند و ۱۲/۸٪ با نحوه استفاده از کتابخانه آشنایی ندارند و ۳/۹٪ نیز پاسخی به این مسئله نداده‌اند. در این میان ۱۰/۳٪ برای دستیابی به اطلاعات مورد نیاز خود، خیلی زیاد، و ۱۹/۲٪ زیاد، ۳۲/۱٪ متوسط، ۳۴/۶٪ کم و ۳/۸٪ نیز اصلاً به کتابخانه مراجعه نمی‌نمایند.

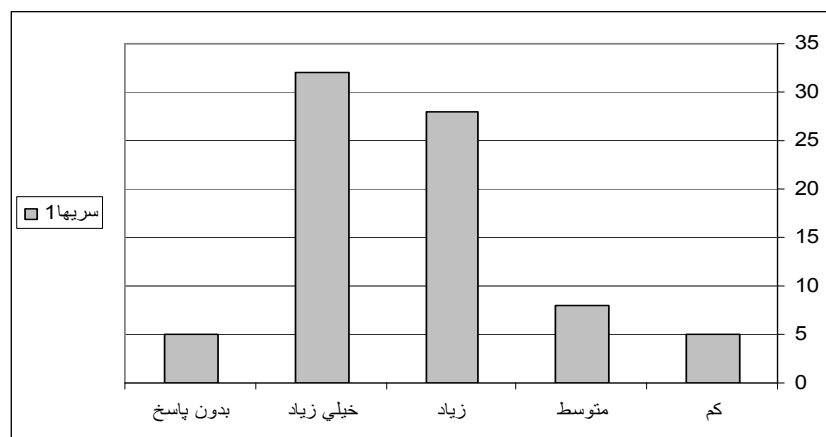
به‌طور کلی از اطلاعات به‌دست آمده ۳۴/۶٪ از مجموعه کتابخانه ابراز رضایتمندی داشتند و ۵۸٪ نیز ابراز نارضایتی کرده‌اند و معتقدند که مجموعه کتابخانه توان پاسخگویی به نیازهای این گروه را ندارد. ۶/۴٪ نیز اظهار نظری در این ارتباط کرده‌اند (نمودار ۱).

نمودار ۱: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان رضایتمندی از مجموعه موجود کتابخانه دانشگاه

از بین اعضای هیأت علمی مراجعه کننده به کتابخانه ۵۵/۱٪ اطلاعات و نیازهای اطلاعاتی خود را به واسطه کتابدار بازیابی نموده‌اند و ۳۳/۶٪ نیز شخصاً اقدام به بازیابی اطلاعات کرده و از وجود کتابدار بهره نبرده‌اند. در این باره نیز ۱۱/۶٪ پاسخی نداده‌اند. از این تعداد ۴۱٪ اهمیت حضور کتابدار را خیلی زیاد، ۳۵/۹٪ زیاد، ۱۰/۳٪ متوسط ارزیابی کرده‌اند و ۶/۴٪ نیز حضور و تأثیر کتابدار را در امر بازیابی اطلاعات کم ارزیابی نموده‌اند و به همین میزان نیز پاسخی ارائه نکرده‌اند (نمودار ۲).

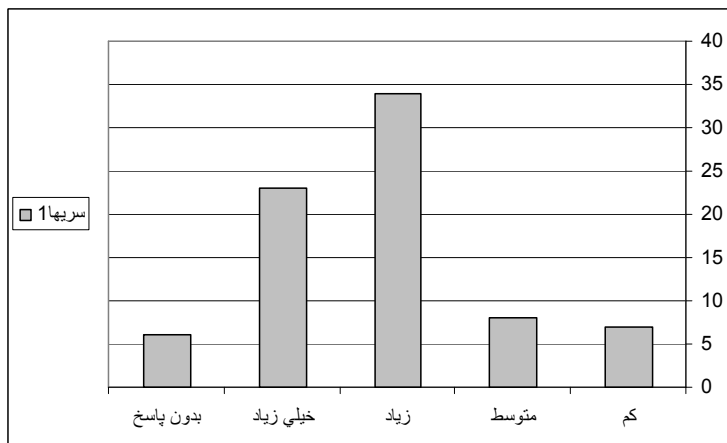
نمودار ۲: توزیع فراوانی پاسخگویان در مورد تأثیر حضور کتابدار متخصص در بازیابی اطلاعات مورد نیاز

از اعضای هیأت علمی خواسته شد تا مشخص کنند که آیا امکان بازیابی نیازهای اطلاعاتی آنها از کتابخانه دانشگاه به طور غیر حضوری نیز وجود دارد یا خیر، ۱۶/۷٪ در این باره پاسخ مثبت

داده و ۶۷/۹٪ این امر را منفی ارزیابی کرده‌اند و ۱۵/۴٪ نیز پاسخی به این مسئله نداده‌اند و با توجه به نرم افزار تخصصی کتابداری موجود در کتابخانه دانشگاه ۴۶/۲٪ گفته‌اند که با نحوه استفاده از این نرم افزار آشنایی داشته‌اند و ۴۷/۴٪ نیز آشنایی نداشته‌اند و ۶/۴٪ نیز پاسخ نداده‌اند. در این میان ۲۹/۵٪ تأثیر وجود رایانه و نرم افزار را در کتابخانه بسیار زیاد، ۴۳/۶٪ زیاد، ۱۰/۳٪ متوسط و ۹٪ لزوم وجود این ابزار را کم ارزیابی نموده‌اند. اما ۷/۷٪ نیز به تأثیر وجود رایانه و نرم افزار در کتابخانه پاسخ نداده‌اند (نمودار ۳).

نمودار ۳: توزیع فراوانی پاسخگویان در مورد تأثیر وجود رایانه و نرم افزار کتابخانه در امر بازیابی اطلاعات

۱۵/۴٪ از اعضای هیأت علمی امکان استفاده از اینترنت و شبکه‌های دیگر در کتابخانه را تأیید کرده‌اند و ۵۷/۷٪ از پاسخگویان به این پرسش پاسخ منفی داده‌اند. ۲۶/۹٪ نیز پاسخی نداده‌اند. در ارتباط با هدف از جستجوی اطلاعات در محیط وب، پاسخگویان به ترتیب به موارد زیر اشاره کرده‌اند:

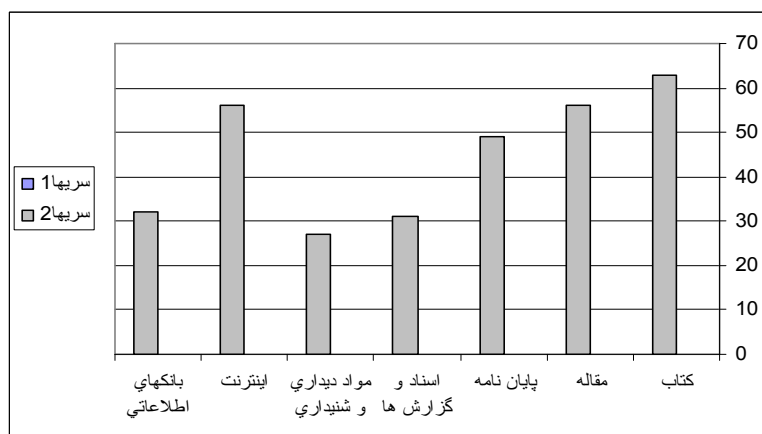
- ۱- انجام کارهای پژوهشی؛
- ۲- شناسایی منابع جدید تخصصی؛
- ۳- روزآمد نمودن اطلاعات تخصصی و حرفه‌ای؛
- ۴- دستیابی به اطلاعاتی که در منابع چاپی یافت نمی‌شود.

در این بین انجام کارهای پژوهشی، رتبه اول را به خود اختصاص داده که معادل ۹۵/۲٪ از تعداد کل پاسخگویان را شامل می‌شود.

۴۲/۳٪ از اعضای هیأت علمی اهمیت روزآمد بودن اطلاعات و منابع موجود در رشته تخصصی را در کتابخانه دانشگاه خیلی زیاد می‌دانند که این امر در بین ۲۶/۹٪ زیاد، ۱۹/۲٪ متوسط، ۵/۱٪ کم ارزیابی شده است. در این میان ۶/۴٪ نیز نظری در این رابطه ارائه ننموده‌اند.

با توجه به اطلاعات گردآوری شده مشخص شد که بین سایر اشکال منابع اطلاعاتی، کتاب ۲۰/۱٪ بیشترین مراجعه کننده را به خود اختصاص می‌دهد و مقالات و اینترنت با ۱۷/۸٪ در مرحله دوم اهمیت قرار می‌گیرد و بعد از آن پایان نامه‌های تحصیلی با ۱۵/۶٪ در رتبه سوم، بانک‌های اطلاعاتی با ۱۰/۲٪ در رتبه چهارم، اسناد و گزارش‌ها هر یک ۹/۹٪ و مواد دیداری-شنیداری ۸/۶٪ در آخرین مکان از لحاظ مراجعه اساتید قرار می‌گیرند (نمودار ۴).

نمودار ۴: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان استفاده از منابع اطلاعاتی که بیشتر مورد استفاده قرار می‌گیرد

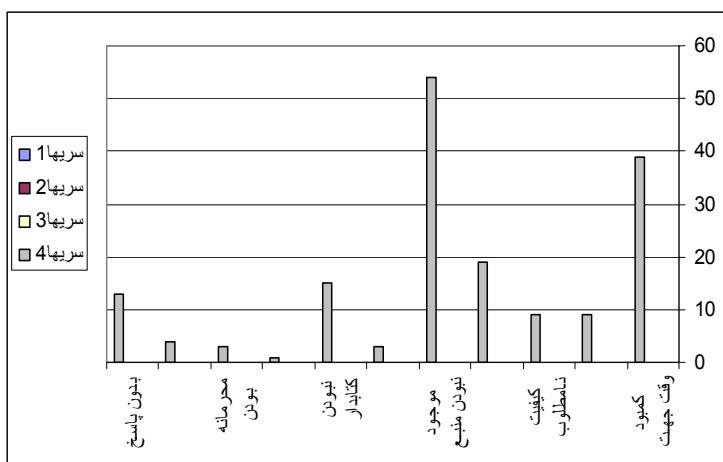
البته در ارتباط با این موضوع که اگر اعضای هیأت علمی نیازهای اطلاعاتی‌شان در کتابخانه دانشگاه وجود نداشته باشد از چه طریقی آنها را تهیه می‌کنند پاسخ‌هایی به صورت زیر ارائه شده است:

- ۱- مراجعه به کتابخانه‌های دیگر ۳۹/۴٪
- ۲- خرید کتاب و یا مقاله ۲۹/۱٪
- ۳- امانت از اشخاص دیگر ۱۴/۲٪
- ۴- مشاوره یا مصاحبه با دیگران ۶/۳٪
- ۵- سایر موارد ۷/۱٪

در پرسشی دیگر از اعضای هیأت علمی خواسته شد تا نظر خود را در این باره که «آیا تاکنون در دستیابی به منابع و اطلاعات مورد نیاز خود مواجه با مشکل یا مشکلاتی بوده‌اند یا خیر؟» ۷۱/۸٪ گفته‌اند که با مشکلاتی مواجه شده‌اند و ۲۱/۸٪ نیز تاکنون در دستیابی به منابع و اطلاعات مورد نیاز خود با مشکل مواجه نشده‌اند. ۶/۴٪ نیز به این پرسش پاسخ نداده‌اند. در پاسخ به پرسشی دیگر اعضای هیأت علمی واحد مواردی را که در عدم دستیابی آنان به اطلاعات مورد نیاز مؤثر بوده است (نمودار ۵) را به شرح زیر عنوان داشته‌اند:

- کمبود وقت برای جستجوی اطلاعات ۲۳/۱٪؛
- عدم تسلط به زبان خارجی ۵/۳٪؛
- کیفیت نا مطلوب اطلاعات منتشر شده ۵/۳٪؛
- به موقع نرسیدن اطلاعات ۱۱/۲٪؛
- موجود نبودن منبع در کتابخانه ۳/۲٪؛
- عدم همکاری کتابدار در تهیه به موقع اطلاعات ۱/۸٪؛
- نبودن کتابدار متخصص در کتابخانه ۸/۹٪؛
- عدم شناخت کافی از اطلاعات مورد نیاز ۰/۶٪؛
- محرمانه بودن اطلاعات مورد نیاز ۱/۸٪؛
- سایر موارد ۲/۴٪.

نمودار ۵: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب مواردی که در عدم دستیابی به اطلاعات مورد نیاز مؤثر می‌باشند

در پایان ضرورت راهنمایی کتابدار در بخش‌های مختلف کتابخانه مورد پرسش قرار گرفت. که در این رابطه ۴۶/۷٪ راهنمایی کتابدار را در مورد استفاده از رایانه و بانک‌های اطلاعاتی ضروری می‌دانستند. همچنین ۴۱/۱٪ از کتابداران در استفاده از منابع مرجع مانند واژه‌نامه‌ها، کتابشناسی‌ها و دایره‌المعارف‌ها راهنمایی خواسته‌اند. ۳/۳٪ از اعضای هیأت علمی در سایر قسمت‌های کتابخانه ضرورت راهنمایی کتابدار متخصص را گوشزد نموده‌اند و ۸/۹٪ نیز پاسخی به این مورد نداده‌اند.

نتیجه‌گیری

براساس پاسخ‌های دریافتی از سؤال‌های پرسش‌نامه این تحقیق که بر مبنای سؤالات اساسی طراحی و پس از پاسخگویی، جمع‌آوری گردیده می‌توان نتایج تحقیق را به شرح زیر بیان داشت:

۱- مطابق یافته‌های تحقیق بسیاری از اعضای هیأت علمی واحد رودهن در استفاده از کتابخانه و منابع موجود در آن با مشکلاتی مواجه هستند که با توجه به ضرورت انجام امور آموزشی و پژوهشی توسط اعضای هیأت علمی، توجه به نیازهای اطلاعاتی آنها باید مهم تلقی گردد. مهم‌ترین هدف‌های آنان در مراجعه به کتابخانه و جستجوی اطلاعات رفع نیازهای پژوهشی و به روزآوری اطلاعات شخصی بوده است. دیلمقانی (۱۳۷۵) در پژوهشی با موضوع بررسی رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی گروه مهندسی و مکانیک در ۵ دانشگاه شهر تهران به نتایج مشابهی با این تحقیق دست یافت.

۲- آن چنان که از تجزیه و تحلیل یافته‌ها بر می‌آید بیشتر اعضای هیأت علمی واحد رودهن در استفاده از منابع موجود در کتابخانه، علیرغم وجود تکنولوژی جدید هنوز هم کتاب را بر سایر منابع اطلاعاتی ترجیح می‌دهند (۲۰/۱٪ از مجموع پاسخگویان). در این میان مقالات نشریات ادواری معتبر و شبکه جهانی اینترنت به‌عنوان منابع بعدی و ردیف دوم جهت کسب اطلاعات مورد توجه واقع شده‌اند و این خود نشان‌دهنده اهمیت این گونه منابع در رفع نیازهای اطلاعاتی اعضای هیأت علمی و محققان دانشگاهی است (۱۷/۸٪ از مجموع پاسخ‌ها). در قضاوت برای تحصیل نتیجه از تحلیل این پاسخ‌ها تفاوت معنی‌داری مشاهده نشده است. همچنین پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی به‌عنوان منابع ردیف سوم مورد توجه قرار گرفته است که این امر نشان‌دهنده آن است که اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن در پیگیری برای انجام تحقیقات گذشته و ادامه مسیر آنها توجه لازم را مبذول داشته‌اند. اسدی گرگانی (۱۳۶۶) و

دیلمقانی (۱۳۷۵) در پژوهش خود آورده اند که کتاب نسبت به سایر منابع در رتبه اول استفاده قرار دارد.

۳- از بررسی نتایج بدست آمده چنین استنباط می‌گردد که «مراجعه به کتابخانه‌های دیگر» (۱۵/۹٪ از مجموع پاسخگویان) به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مجراها و کانال‌های کسب اطلاعات در میان اعضای هیأت علمی واحد رودهن محسوب می‌گردد. این امر نشانگر آن است که مجموعه کتابخانه واحد رودهن پاسخگوی تمام نیازهای اطلاعاتی آنها نیست. همچنین خرید کتاب و مقالات (۱۱/۷٪ از مجموع پاسخگویان) توسط اعضای هیأت علمی واحد رودهن نیز تأییدی است در عدم پاسخگویی منابع موجود در کتابخانه برای رفع احتیاجات اطلاعاتی استفاده‌کنندگان از آن و لزوم توجه به ضروریات شغلی و تخصصی اعضای هیأت علمی دانشگاه. در ارتباط با نتایج فوق افشار زنجانی (۱۳۶۶) در پژوهشی مشابه به نتایجی مطابق با نتایج فوق دست یافت.

۴- از مجموع یافته‌های تحقیق چنین استنباط می‌گردد که میان جنسیت و مرتبه علمی پاسخگویان به پرسش‌نامه‌های تحقیق هیچ رابطه معنی‌داری در جستجو و کسب اطلاعات از مجموعه کتابخانه واحد وجود ندارد. همچنین اکثریت پاسخگویان علیرغم وجود تکنولوژی‌های نوین اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌ای کماکان کتاب را به‌عنوان مهم‌ترین منبع کسب اطلاعات انتخاب کرده‌اند. این امر ضرورت بازنگری در مجموعه‌سازی و سیاست‌های سفارش و تهیه منابع مکتوب برای کتابخانه واحد رودهن را روشن می‌سازد. در این میان بررسی رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی گروه‌های مختلف تخصصی نشان می‌دهد هیچ تفاوت معنی‌داری میان رفتار اطلاع‌یابی آنها وجود ندارد.

۵- در بررسی نتایج تحقیق غالب پاسخگویان در مواردی نظیر استفاده از کتابخانه، عدم حضور کتابداران متخصص، عدم امکان استفاده از رایانه و بانک‌های اطلاعاتی و اینترنت، کمبود وقت جهت جستجوی اطلاعات، عدم تسلط به زبان‌های دیگر، کیفیت نامطلوب اطلاعات چاپ شده، به روز نبودن اطلاعات، عدم همکاری کتابداران و نیز عدم شناخت کافی از منابع تخصصی رشته‌های خود را به‌عنوان عواملی که در کسب اطلاعات آنها را دچار مشکل ساخته مطرح کرده‌اند. از ضرورت بازنگری و ارائه راهکارهای مناسب در حل مشکلات این‌چنینی از مجموعه وظایفی است که باید مورد توجه مدیران قرار گیرد و در برنامه‌ریزی‌های کوتاه مدت و میان مدت به رفع نواقص و موانع موجود در سیر بازیابی اطلاعات همت گمارند. حاجبی (۱۳۷۲)، دیلمقانی

(۱۳۷۵) و شرهام (۱۹۹۸) در پژوهش‌های انجام شده در موضوع رفتار اطلاع‌یابی به نتایج مشابهی با این تحقیق اشاره نمودند.

پیشنهادات

با توجه به نتایج این پژوهش، پیشنهادات و راهکارهای زیر را می‌توان مطرح کرد:

- ۱- استفاده از کتابداران متخصص و آشنا با حوزه‌های موضوعی تخصصی، در راستای کمک و راهنمایی محققان و اعضای هیأت علمی در استفاده از کتابخانه و قسمت‌های وابسته به آن.
- ۲- تهیه منابع روزآمد و بهنگام با توجه به گسترش حوزه‌های مختلف علمی و تخصصی.
- ۳- ایجاد امکان استفاده از اینترنت و شبکه‌های اطلاعاتی در کتابخانه واحد و تجهیز کتابخانه به وسایل و فناوری مدرن الکترونیکی، همچنین ایجاد یک سایت اینترنتی به نام دانشگاه و قرار دادن لیست کتاب‌ها و نشریات روی آن می‌تواند کمک شایانی به اعضای هیأت علمی در کسب اطلاعات مورد نیاز و آگاهی‌رسانی جاری داشته باشد.
- ۴- امکان استفاده از کتابخانه به شکل قفسه باز، حداقل برای اعضای هیأت علمی می‌تواند راهگشا باشد.
- ۵- اشتراک نشریات ادواری معتبر، به ویژه نشریات ادواری لاتین برای مجموعه کتابخانه دانشگاه.
- ۶- ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی و یا اشتراک منابع، بین مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی واحدهای مختلف دانشگاه آزاد اسلامی.
- ۷- ایجاد فهرستگان ملی دانشگاه آزاد اسلامی در جهت استفاده مطلوب و نیز اطلاع‌رسانی مطلوب از دیگر راهکارهای پیشنهادی است.
- ۸- آموزش استفاده از اینترنت، پایگاه‌های اطلاعاتی و نرم افزارهای کتابخانه‌ای در قالب دوره‌های آموزشی کوتاه مدت برای اعضای هیأت علمی نیز پیشنهاد شده است.

منابع فارسی

- اسدی گرگانی، ف. (۱۳۶۶). بررسی نحوه دستیابی کارشناسان امور بهزیستی به منابع و مدارک مورد نیاز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران.

- افشارزنجانی، ا. (۱۳۶۶). روش‌های کسب اطلاعات تخصصی توسط اعضای هیأت علمی موسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران.
- حاجبی، ر. (۱۳۷۱). میزان آگاهی پژوهشگران علوم پزشکی کشور از منابع اطلاعاتی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران.
- دیانی، م. ح. (۱۳۶۵). روش‌های کسب و اشاعه اطلاعات علمی توسط اعضای هیأت علمی دانشکده کشاورزی دانشگاه شهید چمران اهواز. دانشگاه شهید چمران، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، گروه کتابداری.
- دیلماقانی، م. (۱۳۷۵). بررسی رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی رشته مهندسی مکانیک در کسب اطلاعات تخصصی در پنج دانشگاه شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس.

منابع انگلیسی

- Bitcheteler, J. & Ward, D. (1989).** Information seeking behavior of geoscientists. *Special Library*. 80 (3): 169-178.
- Ellis, D. & Cox, D. & Hall, K. (1993).** A comparison of the information seeking patterns of researchers in the physical and social science. *Journal of Documentation*. 49 (4): 356-369.
- Shoham, S. (1988).** Scholarly communication: A study of Israeli academic researchers. *Journal of Librarianship & Information Science*. 30 (2): 113-121.